

ביאורים

הרמב"ם עובר להסביר בקצרה כמה מושגים שהזכירו חז"ל בעניין הגמול העתידי.

המושגים הראשונים הם 'גן עדן' ו'גיהינום'. גן עדן הוא מקום שאותו יגלה הקב"ה לבני האדם לעתיד לבוא, מקום שיש בו דברים טובים מאוד ושפע גדול, בצמחים ונהרות טובים. יש לשים לב שהרמב"ם עוסק כאן בגן עדן שעליו דיברה התורה בפתחת חומש בראשית, וייתכן שלפיו חלק מדברי חז"ל על גן עדן כוונו לעולם הבא, והם השתמשו במושג בצורה מושאלת.

לעומת זאת 'גיהינום' הוא הצער שיהיה לרשעים לעתיד לבוא, והוא קשור לשריפה שיישרפו על ידי שמש חיצונית או כתוצאה מחום פנימי שישרוף אותם.

המושג הבא הוא 'תחיית המתים'. לעתיד לבוא הצדיקים יזכו לשוב בחזרה לחיים ולחיות מחדש. הרמב"ם אינו מפרט כאן מה יהיה באותם חיים, וייתכן שבהם יוכלו הצדיקים להתקדם, להתעלות ולהתקרב יותר לבורא עולם. במקום אחר כותב הרמב"ם שגם לאחר תחיית המתים תהיה מציאות של מוות, וייתכן שלזה התכוון הרמב"ם במה שכתב כאן שיש לאדם למות בהכרח. עניינה של כל המציאות הזאת, להוביל אחר כך לחיי עולם הבא [על פי ביאורו של הרב שילת להקדמת הרמב"ם, עיין שם].

הרחבות

מהו גן עדן?

ואולם "גן-עדן" - הוא מקום דשן ושמון, מבחר הארץ. הרמב"ם כותב שגן עדן הוא מקום שקיים במציאות וממוקם במקום מסוים על כדור הארץ. לעתיד לבוא הקב"ה יגלה לבני אדם את הדרך לגן עדן ואז נוכל להגיע לשם.

רבי אברהם אבן עזרא, בשם רס"ג, מביא דעה כזו על סיפור בריאת העולם. הוא מפרש ש'הנהרות היוצאים מעדן' הם מקומות קיימים בעולם שלנו: "שם האחד - אמר הגאון (רס"ג) כי פישון יאור מצרים וידוע כי גיחון קרוב מארץ ישראל..." רלב"ע מציין גם מקום ספציפי יותר: "וידענו כי גן עדן תחת הקו השווה שלא יוסיף היום ולא יחסר כל ימות השנה". [בראשית ב, יא-יב].

בהמשך דבריו כותב הרמב"ם שיטה נוספת, לפיה גן עדן נמצא גם בעולם הזה וגם בעולם העליון. גם הרמב"ן סובר כך: "ודע והאמן כי גן עדן בארץ, ובו עץ החיים ועץ הדעת ומשם יצא הנהר ויפרד לארבעה ראשים הנראים לנו, כי פרת בארצנו ובגבולנו, ופישון הוא נילוס מצרים, כדברי הראשונים. אבל כאשר הם בארץ כן יש בשמים דברים יקראו כן. והם האלה יסוד, כמו שאמרו הביאני המלך חדריו, מלמד שעתיד הקב"ה להראות את ישראל גנזי מרום החדרים שבשמים. דבר אחר, הביאני המלך חדריו, אלו חדרי גן עדן, מכאן אמרו כמעשה הרקיע מעשה גן עדן" [שם].

שאלות לדיון

מדוע מי שאינו מאמין בתחיית המתים אין בו לא דת ולא דבקות? מדוע אמונה בתחיית המתים היא מאוד בסיסית?

רשעים אפילו בחייהם קרואים מתים. מדוע? מהם 'חיים' ומהו 'מוות'?

ד

ואולם "גן-עדן" - הוא מקום דשן ושמון, מבחר הארץ • יש בו נהרים רבים ואילנות גן עדן עושים פרות; יגלה אותם השם יתברך לבני אדם לעתיד לבוא, ויורה אותם הדרך להלך אליו ויתענגו בו. ואפשר שימצאו בו צמחים מפלאים עד מאד, מועילים תועלת גדולה, ערבים ומתוקים הרבה, מלבד אלה הידועים והמפורסמים אצלנו. וכל זה אינו מן הנמנע ולא רחוק; אבל הוא קרוב להיות, ואפלו לא היה כתוב בתורה - כל שכן שנתבאר זה בתורה ונתפרסם.

אמנם "גיהנום" - הוא שם לצער ולענש שישגי לרשעים. ולא פרש בתלמוד תאר זה הענש, גיהינום אלא יש אומרים כי השמש תקרב להם ותשרפם. וראיתם על זה מה שנתאמר: "הנה היום בא בער פתגור" (מלאכי ג יט). וקצתם אומרים: כי הוא חמימות זרה, תתחדש בגופותיהם ותשרפם. וראיתם על זה מה שנתאמר: "רוחכם אש תאכלכם" (ישעיה לג יא).

ו"תחיית המתים" - היא יסוד מיסודי תורת משה רבנו, עליו השלום. ואין דת ולא דבקות תחיית המתים בדת יהודית למי שלא יאמין זה - אבל הוא לצדיקים. וכן הוא לשון בראשית רבה: "גבורת גשמים" - לצדיקים ולרשעים; ותחיית המתים - לצדיקים בלבד" (בראשית רבה יג). ואין יחיי הרשעים - והם "מתים" אפלו בחייהם! וכן אמרו: "רשעים אפלו בחייהם - קרואים מתים; צדיקים אפלו במיתתם - קרואים חיים" (ברכות יח ב). ודע, כי האדם יש לו למוות בהכרח, ויתפרד וישוב למה שהרפב ממנו.

